

Hristian taryhyň aýy hakykatlary

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 22 января, 2025

Hristian taryhyň aýy hakykatlary HRISTIAN TARYHNYŇ AJY HAKYKATLARY

kitapcy.ru

Adatça, «Iegowanyň şaýatlary» we hristianlygyň şuňa meňzes dürli sapyk akymlary öz ýalnyş pikirlerini wagyz edenlerinde, hristianlygyň parahatçylyk we mähir-muhabbet ýoly bilen bütün dünýä ýaýrandygyny, munuň tersine yslamyýetiň zorluk-zulum, güýc we dünýewi bähbitler esasynda ýaýrandygyny öňe sürýärler. Taryhdan bihabar sada adamlary öz nädogry akymlarynyň toruna düşürmek isleýän bu hilegärleriň her bir öňe sürýän pikirinde bolşy ýaly, bu pikirleri-de göre-bile edilýän gödek ýalnyşlykdan we çüýruk toslamalardan başga zat däl. Şu ýerde bir zady ýatdan çykarmazlyk gerek. Aslynda Injilde ýazylanlardan we hut Isa pygamberiň öz aýdanlaryndan hem görnüşi ýaly, nasranylyk (hristianlyk) musawylykdan (iudaizm) hiç hili aýratynlygy bolmadyk dindir, ýagny hristianlyk Isa

pygamberiň ýuze çykmagy bilen täze dörän din däldir. Nasranylykda jihadyň ýoklugu onuň artykmaçygyny däl-de, kemçiliginı görkezýän tarapydyr. Eger güýç-kuwwat, zorluk we uruş bilen ýaýran dini nädogry din diýip hasap etmeli bolsa, onda ilki bilen hristianlygy hemmetaraplaýyn pücege çykarmak mümkün.

Hristianlar Isa aleýhissalam ýaly hak pygamberiň durmuşyny şeýle bir ýoýupdyrlar welin, Injili okanyňda öz wagyz edýän ideýalarynyň arkasynda durup bilmejek derejede gorkak we züwwetdin adamyň keşbi ör-boýuna galýar. Mysal üçin, Isa pygamberiň adamlary dine çağyranda özüne garşy gidýän garşydaşlarynyň we duşmanlarynyň kast etmelerinden gorkup gizlenmegi, mugjyzalarynyň ýaşyryn saklanmagyny sargamagy, özünüň Mesihdigini hiç kime aýtmazlygy üçin hawarylaryna wesýet etmegi, kimiň gylyjy ýok bolsa egin-eşigini satyp gylyç satyn alyň diýip hawarylaryna ündemegi, iman edenlere başlarynda duran butparaz rimlilere ytagat edýändiginin alamaty hökmünde paç tölemegi wagyz etmegi – Isa pygamberiň hakyky keşbiniň nähili ýoýluşa sezewar bolandygyny görkezmek bilen birlikde, hiç bir pygambere mahsus bolmadyk bu ýoýulmalaryň soňky asyrlarda hristian sektalarynyň arasynda nijeme oňuşmazlyklaryň döremegine getiripdi, netijede ençeme gandöküşikli uruşlar turupdy we millionlarça adam öldürülipdi. Papalaryň ganly penjesinde çäresiz urunýan Ýewropada nijeme gozgalaňlar turupdy, uruşlarda, özara çaknyşyklarda, Tampleý we Sent-Bartolomeý wakalarynda, inkwizisiýa sudlarynda hristianlar tarapyndan millionlarça bigünä adamlaryň gany dökülipdi. Amerika yklymlarynda we soňra açylan adalarda hristian missionerleriniň çykaran pitnelerinde millionlarça adamlar gylyçdan geçirilipdi. Taryhda bolup geçen şular ýaly iniňi tisgindiriji wakalarden hem görnüşi ýaly, hristianlygyň güýç-kuwwata, sütemkärlige we basybalyjylykly uruşlara esaslanmadan parahatçylyk we mähir-muhabbet ýoly arkaly ýaýrandygyny öňe sürmäge kim het edip bilerkä?

1096-nji ýıldan 1270-nji ýilda çenli 174 ýyllap sekiz tapgyr dowam eden köpçülikleýin haçly ýörişlerde edilen sütemkärlilikleri, gyrgynçylyklary we wagşyçylygy beýan etmäge tom-tom kitaplar ejiz gelýär. Haçparaz basybalyjylar aýak basan her oba-şäherini ýakyp küle öwürýärdiler, olar hatda öz dindeşleri bolan wizantiýalylaryň paýtagty bolan Konstantinopoly (hätzirki Stambul) hem oda berip, weýran

edipdiler. Gandöküşikli haçly ýörişler hakynda bäs tomluk kitap ýazan Miçaud şeýle diýyär:

«1099-njy ýylда haçparazlar ahyrsoň Ierusalime girdiler. Olar şahere girende muslimanlardan we ýewreýlerden 70 müň adamyn kellesini togaladylar. Gaçyp metjittlere giren musliman aýal-gyzlary we çagalary rehimsizlik bilen gyrdylar. Köçelerde adam gany sil bolup akdy. Adam maslyklaryndan ýaňa ýollardan ýöräp bolmady. Haçparazlar şeýle bir wagşylaşypdy welin, heniz Germaniyanyň Reýn derýasynyň boýundan gelýärkäler, ol ýerde öňlerinden duşan ýewreýleri elini-aýagyny güylüp damagyny çalýardylar».

Bu depe saçyň üýşüriji taryhy maglumatlary hristian taryhçylaryň hut özleri habar berýär.

Hristianlar 1492-nji ýylda Ispaniýadaky muslimanlaryň Andalus Emewi döwletini ýeňlişe sezewar edip, Kurtuba (házırkı Kordowa) girenlerinde, ilki Kurtiba metjidine hüjüm edipdiler. Haýwanlaşan wagşylar negözel binanyň içine atlary bilen bile giripdiler. Olar metjide özlerini atan muslimanlaryň ganyny merhemetsizlik bilen döküpdiłer. Allanyň öýünde şeýle köp adamyň ganyna galyndy welin, hatda metjidiň gapylaryndan daşyna gan suw bolup akmaga başlapdy. Olar ýewreýleri-de edil muslimanlary gyryşlary ýaly gyrypdylar. Wagşy ispanlar diri galan muslimanlaryň we ýewreýleriň ählisine zorluk-zulum bilen hristianlygy kabul etdirdiler. Olaryň elinden gaçybilenler Osmanly türkmen döwletine sygyndy. Házırkı Türkiýede ýasaýan ýerli ýewreýler şol Ispaniýadan gaçyp gelen ýewreý bosgunlarynyň nesilleridir. Ispaniýanyň koroly Ferdinand Ispaniýadaky ähli muslimanlary we ýewreýleri ýurtdan öldürip, gyryp, kowup ýok edip bolandan soň: «Indi Ispaniýada ne musliman, ne-de dinsiz galdy» diýip bihaýalyk bilen öwünipdi... Ynha, «parahatçylyk we mähir-muhabbet bilen ýaýrady» diýilýän hristianlygyň taryh sahypalarynda galdyran ganly wagşylyklary!..

• Olaryň wagşylygy diñe şu ýokardaky agzalanlar bilenem gutaranok...

Hristian sektalarynyň öz aralarynda bir-birlerine garşı eden zulum-sütemkärlikleri hem ýokarda agzalanlardan peslär ýaly däl. Käbir hristian poplar tarapyndan «şerigat terbiýesini gören» diýip mazamlanýan ýewreýlere dagy hristianlaryň beren jebri-jepasyny bilmeyänler az-az bolsa gerek.

Hristian popy Aleks Kisiň iňlis dilinde ýazan we başga bir hristian popy Merikiň pars diline terjime edip 1846-njy ýylда Ewenburgda «Keşf-ül asar we fî kysasy enbiýâ-y beni-Ysraýyl» ady bilen neşir etdiren kitabyň 27-nji sahypasynda şeýle täsin maglumatlara duş gelýärис:

«Beýik Konstantin hijreti-nebewiden takmynan 300 ýyl öñ ýewreýleriň uçdantutma ählisiniň gulagynyň kesilmegini emir edipdir we olary dürli ýurtlara sürgün edip, dogduk ýurtlaryndan jyda düşüripdir»

Şol kitabyň 28-nji sahypasynda bolsa şeýle diýilýär:

«Ispaniýada ýewreýler üç şertden birini kabul etmäge mejbür edildiler:

- 1). Hristianlygy kabul etmäge;
- 2). Hristianlygy kabul etmedikler türme tussaglygyna kaýyl gelmäge;
- 3). Birinji we ikinji şerti kabul etmedikler ýurtdan we ýasaýan ýerlerinden kowulmaga.

Hut şuňa meňzeş sütemkärlik Fransiýada hem bolup geçipdi. Şeýlelikde ýewreýler dünýäniň çar künjeginde ýersiz-ýurtsyz entäp ýören salpaýak millete öwrüldi. Olar aýak basan her hristian ýurdundan yzlaryna it salnyp kowulýardylar. Şol döwür ýewreýlere Ýewropada bolşy ýaly, Aziýada-da ygtybarly we asuda ýaşap bolaýjak hiç bir künjek ýokdy».

Kitabyň 29-njy sahypasynda ýene şeýle maglumata duş gelmek mümkün:

«Katolikler ýewreýleri kapyr hasaplaýandygy üçin olara sütemkärlik etdiler. Katolikleriň iň täsirli poplary bir ýere jemlenip şeýle karara geldiler:

- 1). Bir hristian haýsydyr bir ýewreýe gorasa, ýalňyşdygy bolar. Kimde-kim ýewreýlere penakärlik etse, ol kişi aforoz ediler. Ýagny hristianlykdan çykarylар («dinden çykan» diýip yqlan ediler).
- 2). Hristian döwletleriň birinde-de ýewreýlere iş berilmeli däldir.
- 3). Hiç kim ýewreýler bilen bir tabakdan nahar iýmeli däldir we şärikdeş bolup iş etmeli däldir.
- 4). Ýewreýlerden doglan çagalar hristianlaryň elinde

yetişdirilmäge borçludyr. Bu agzalan maddalaryň hereket ediş güýji hemmelere mälimdir».

Şol kitabyň 32-nji sahypasynda getirilen maglumaty hem şu ýerde agzap geçmek artykmaçlyk etmese gerek:

«Portugaliýalylar ýewreýleri ele salan wagtynda, olary dirilige oda ýakyp öldürýärdiler. Olar bu aýylganç wagşylygy eden wagtlarynda baýramçylyk belleýän deý aýal-erkek hemmesi jemlenip, şowhun-şagalaň gurnaýardylar. Aýal-gyzlar bolsa begençden ýaňa däli-porhan bolup tans edýärdiler».

Hristian poplarynyň öz eli bilen ýazan «Siýer-ül-mütekaddimin» kitabynda bolsa şeýle diýilýär:

«Miladynyň 379-njy ýylynda Rimiň imperatory Gratinenus harby naçalnikleri bilen özara maslahatlaşandan soň ýurdunda ýasaýan ähli ýewreýleriň zorluk astynda hristian dinini kabul etmekleri, kabul etmedikleriň bolsa öldürilmegi hakynda perman çykardy».

- **Katolikleriň protestantlara, protestantlaryň hem katoliklere garşı amala aşyran zulum-sütemkärlikleri ýokarda beýan edilenlerden köp bolmasa az däl**

1849-njy ýylda Beýrutda arap dilinde neşir edilen «On üç rysalanyň» 13-nji rysalasynyň 15-16-njy sahypalarynda şeýle diýilýär:

«Rimiň kilisesi protestantlara garşı nijeme zulum we ezýetdir gyrgynçylyklary amala aşyrdy. Muny tassyklap biljek ähli taryhy subutnamalary Ýewropanyň özünden tapyp bolýar. Ýewropada imanda we amalda «Kutub-y mukaddesi» özlerine ýolgörkeziji edinen we Isa aleýhyssalama ynany, Papa ynanmak islemeýänleriň 230 müñden gowragy dirilige oda ýakylypdyr. Edil şolar ýaly müňlerçe müňlerçe adam ýa-ha gulyçdan geçirildi, ýa-da zyndanlarda çüýredi, ýa-da agyr gynamalara sezewar edilip, bogun süňkleri biri-birinden aýrylyp we atagzy bilen diş-dyrnaklary goparylyp dürli hili wagşyçylykly usullar bilen ýok edildi. Fransiyada diňe Marirsu Lemawus baýramçylygyň bellenýän gününde 30 müň adam öldürildi».

Taryhda katolikleriň protestantlara garşı amala aşyran

sütemkärlikleri ýaly Sent-Bartolomeý gyrgynçylygyndan başga-da ençeme gyrgynçylyklar bolup geçdi. Özem katolik dininiň ruhanylary bolup geçen bu masgaraçylykly gandöküşlikleri buýsanç bilen ýazýardylar we utanman-uýalman neşir edýärdiler. Diňe 1593-nji ýylда Fransiýa korollegynyň tagtyna oturan Anri IV protestant gyrgynçylygyny togtatdy. Mundan nägile bolan gözü ganly katolikler Anri IV-niň janyна kast etdiler. 1675-nji ýylда gandöküşikli sütemkärlikler gaýtadan örç aldy. Ölümden halas bolmak üçin 50 müň maşgala ýasaýan ýurtlaryny taşlap gaçmaga mejbür boldy.

• **Protestantlaram «ak jüýje» däldi...**

Protestantlaryň katoliklere garşy amala aşyrان zulum-sütemleri hem katolikleriň protestantlara garşy eden işlerinden artyk bolmasa pes däl. Katolik ruhanysy Tomasyň iňlis dilinden urdu diline terjime edip, «Mir'at-üs-Sydk» ady bilen 1851-nji ýylда neşir etdiren we Hindistanda giňden ýaýradylan kitabyň 41-42-nji sahypalarynda: «Protestantlar ilki 645 manastyr, 90 mekdep, 2376 kilise we 110 hasshanasy katolik ynançly hojaýynlaryň elinden zor bilen alyp, ujypsyzja pula satuwa çykardylar. Alan pullaryny öz aralarynda paýlaşdylar. Ol ýerlerde ýasaýan müňlerçe aç-ýalaňaç pakyr-pukaralary bolsa köçä zyñdylar» diýilýär. Agzalan kitabyň 45-nji sahypasynda bolsa: «Protestantlaryň gahar-gazabyndan we duşmançylygyndan mazarda ýatan ölülerem paýyny aldy. Olar jaýlanan adamlaryň mazaryny açyp, meýitlere görlüp-eşdilmedik wagşylygy amala aşyrdylar» diýen setirler bar. Şeýle-de 48-49-nji sahypalarda: «Kitaphanalaram katoliklerden zor bilen alınan zatlaryň içinde sumat boldy. Ciyl Birl bu kitaphanalary nebsiagyryjylyk bilen şeýle ýatlaýar:

«Protestantlar tapan kitaplaryny ýakdylar. Kitaplary ýakyp nahar bişirdiler ww kitaplar biln şemdanlaryny, köwüşlerini arassaladylar. Käbir kitaplary attarlara we sabynçylara satdylar. Bularyň köpüsini deňziň aňyrsyndan gelen söwdagärlere satdylar. Satylan kitaplar 100 ýa 50 kitapdan köp däldi. Olar keseki ýerden gelenleri haýrana goýup gämi doly

kitaplary ýom-ýok etdiler. Men bir täjiriň her biri 20 mün rupyýa iki kitaphanany satyn alandygyny bilyärin! Bu masgaraçylykly zalymlykdan soň kiliseleriň hazynalaryny talap, ol ýerleri ýalaňaç diwar edip goýdular. Olar özlerine dogry iş edýändiris öýdýärdiler».

Kitabyň 52-nji we ondan soňky sahypalarynda protestantlaryň katoliklere garşy biziň döwrümize çenli edip gelen syýasy jenaýatlary birin-birin sanalýar. Protestantlar Angliýada adalatdan, merhemetden we ahlakdan daşda bolan sütemkärlikli yüzlerce kanun çykarypdyrlar. Gelin, olardan birnäçesine göz gezdireliň:

- 1). Bir katolik ene-atasyndan miras galan baýlyga eýecilik etmäge hukugy ýokdur;
- 2). On sekiz ýaşyny dolduran hiç bir katolik mülk ýer satyn alyp bilmez. Diňe protestantlygy kabul eden ýagdaýında alyp biler;
- 3). Hiç bir katoligiň iş ýeri açmaga hukugy ýokdur;
- 4). Hiç bir katoligiň ylmyň islendik ugrunda okatmaga hukugy ýokdur. Kim muňa garşy gitse ömürlik zyndana atylar;
- 5). Katolik ynançlylar salgydy ik esse tölemelidir;
- 6). Haýsydyr bir katolik popy dini dabara geçirse, 330 sterling jerime tölemäge borçludyr. Pop bolmadyk ýonekeý bir katolik muny etse, onda ol 700 sterling jerime tölemelidir we bir ýyllap zyndanda oturmaly bolar;
- 7). Katolik ynançly biri oglunu Angliýadan çykaryp başga ýurda okatmaga ugratsa, özi bilen bilelikde ogly hem öldürilmäge we mal-mülki elinden alynmaga degişlidir;
- 8). Hiç bir katolik döwlet işlerinde işlemeli däldir;
- 9). Haýsydyr bir katolik ýekşenbede ýa-da baýramçylyk gününde protestantlaryň kilisesinde bolmasa, her aý oňa 200 sterling jerime töledilmelidir we jemgyýetden kowulmaga degişlidir;
- 10). Haýsydyr bir katolik Londondan baş mil uzaklaşsa, 1000 sterling jerime tölemelidir.

Kitabyň 61-68-nji sahypalarynda bolsa şeýle diýilýär:

«Korolewa Ýelizawetanyň permany bilen katolik ruhanylaryň köpüsi gämilere mündürilip, diriligine deňze atyldylar. Soňra Ýelizawetanyň nökerleri katolikleri protestant dinine salmak

üçin Irlandiýa geldiler. Şanyň nökerleri katolik buthanalaryny oda berdiler. Nirede katolik popy duş gelse, şobada mekgesine mündüler. Olar Semruk galasyndaky esgerleri-de öldürdiler. Oba-şäherleri otladylar. Ekin meýdanlaryny we mal-garalary weýran etdiler. Yöne olar katolik dällere merhemetli çemeleşdiler. Soňra parlament 1643-44-nji ýyllarda birnäçe şähere katolikleriň mal-mülküni elinden almak üçin ýörite topar ugratdy. Katoliklere garşı amala aşyrylan bu sütemkärlik korol Jeýms I-iň döwrüne çenli dowam edipdir. Onuň hökümdarlyk eden zamanya bu sütemkärlikler az-owlagam bolsa gowşadyldy. Emma protestantlaryň muňa diýseň gahary geldi. 1780-nji ýylда 44 müň protestant korola parlamentde katoliklere zulum edilmegi baradaky kanunlaryň owalky durkunda galmagyny talap edip arza ýazdylar. Hernäme-de bolsa korol olaryň bu talabyny kanagatlandyrmakdan yüz dönderdi. Muňa göhi göterilen 100 müň protestant Londonda bir ýere jemlenip, katolik kiliselerini we katolikleriň ýasaýan raýonlaryny oda berdiler. Olar jemi 36 ýerde uly ýangyn çykardylar. Bu pitne alty günläp dowam etdi. Ahyrsoň korol 1791-nji ýylда başga bir kanun çykardy we katoliklere häzirem güýjüni ýitirmedik käbir hak-hukuklary berdi».

Kitabyň 73-74-nji sahypalarynda şeýle diýilýär:

«Irlandiýada Kont Ras Kolin wakasy barada bilyänler ýok diýen ýalydyr. Onuň Irlandiýada amala aşyran işleri hakykatdyr we gizlin däldir. Protestantlar her ýyl 250 müň rupyýa barabar pul we birnäçe ýerleriň kärende tölegini tolap, toplan pullaryna pakyr-pukara katolikleriň çagalaryny satyn alypdyrlar we gelejekde ene-atalaryny tanamazlary ýaly, olary başga ýerlerde ýasaýan protestantlaryň arasyна ugradypdyrlar. Neresse çagalar ulalansoň dogduk depelerine dolanyp gelenlerinde, ene-atasyny we bir garynda ýatan mähriban doganlaryny tanamandyrlar, şonuň üçinem olaryň öz erkek ýa gyz dogany bilen nikalaşýanlary, hatda öz ene-atasy bilenem nikalaşýanlary gabat gelýärdi».

- **Hristianlaryň musulmanlara garşı eden sütemkärlikleriniň iň eýmenji iňlisler tarapyndan Hindistanda amala aşyrylypdy...**

Aşakda hindistanly yslam alymlarynyň iň görnüklişi allame Muhammet Fadly Hak Haýrabady Çeştiniň «Hindistan pitnesi» («Es-sewret-ül-Hindiýye») atly kitabynda we Möwlana Gulam Mihr Alynyň şol kitaba ýazan «El-ýewakit-ül-mihriýye» kitabynyň 1964-nji ýylda hindi dilinde çykan neşirinde şeýle täsin maglumatlar bar:

«Iňlisler 1600-njy ýylda ilkinji gezek Hindistanyň Kalkutta şäherinde söwda nokatlaryny açmak üçin Hindistandaky Bahadyrly türkmen döwletiniň soltany Ekber şadan idin aldylar. Soňra Älemşanyň döwründe Kalkuttada ýer satyn aldylar. Satyn alan ýerlerini goramak üçin esger getirdiler. 1714-nji ýylda Sultan Ferruhşır şanyň saglygyny bejerendikleri üçin Hindistanyň ähli ýerinde hereket etmäge ygtyýarlyk aldylar. Älemşanyň döwründe Delä girip, häkimiýet işlerine sokulyp başladylar, oňabaka zulum-sütem etmekdenem gaýtmadylar. Iňlislerden beleň alan hindistanly wahhabylar 1858-nji ýylda sünni we hanafy ynançly Sultan Bahadır II-ni ehli-bidat, hatda kapyr diýip yylan etdiler. Wahhaby watan dönükleriniň, indus kapyrlaryň we dönük wezir Ahsenulla hanyň kömegi bilen iňlisleriň basybalyjyleşgeri Deli şäherine girdi. Yaşaýyş jaýlarynyň, dükanlaryň üstünü basyp, gymmatbahaly emlákleri we pullary oljaladylar. Aýal-ebatlary, çagalary gylyçdan geçirdiler. Içer ýaly bir owurt suw hem tapylmandyr. Ekber şanyň oglы Humaýun II-niň Delidäki mawzoleýine sygynan goja patyşany çaga-çugasy bilen bile el-aýagyny baglap, ýesir edip sürdürüler. Patriarch Hudson ýolda patyşanuň üç oglunu taladyp, sopbaş eşikde goýdy we üçüsini-de gyzgyn güllä tutup, şehit etdi. Ganhor kolonialst olaryň ganyny içmek ýaly ýowuz wagşylygy etmekden gaýtmandy. Şehit bolan şazadalaryň jesetlerini galanyň derwezesinden asdyryp goýdy. Ertesi gün olaryň kellesini iňlis serkerdesi Anri Bernarda äkidip berdi. Soňra ol görgüllerini kellelerini suwda gaýnadyp, patyşa we onuň aýalyna çorba edip ugratdy. Açlykdan surnuganbicäre ene-ata nahara topulanam bolsalar, eti ýuwutmaga bogunlary ysmaýar. Olar nämäniň etidigini (eti halal ýa-da haram haýwanyň etimi -t.b.) bilmeýändikleri üçin elliňine alan etini ýere zyňýarlar. Imansız Hudson olara:
– Nämé üçin iýmediňiz? Tagamly nahar ahyryn, ogullarynyzyň

etinden bişirtdim – diýip, olary bihaýalyk bilen ýaňsylapdyr. Ol soňra soltany we onuň aýalyny Rangon şäherine göz tussagy edip ugradýar. Soltan 1860-njy ýylda zyndanda ahmyr we arman içinde aradan çykýar.

Iňlisler Delide üç müň musulmany oka tutup, 27 müň musulmanyň kellesini kesip şehit edýärler. Hernäme-de bolsa, gije zalymlaryň elinden gaçyp gutulanlaram bolupdyr. Hristianlar Hindistanyň başga şäherlerinde we obalarynda-da sanardan köp musulmanyň ganyna galypdylar. Taryhy sungat eserlerini ýikanýumran etdiler. Deňsiz-taýsyz we bahasyna ýetip bolmajak zerzynatlary gämillere mas ýükläp, Londona daşadylar.

Meşhur alym Allame Fadly Hak Haýdarabady bolsa 1861-nji ýylda Andaman adasynda zyndanda iňlisler tarapyndan şehit edildi.

Iňlisleriň taryhyň dürli döwürlerinde dünýäniň çar künjeginde ýasaýan musulmanlara, hususanam hindistanly musulmanlara we yslam dinine garşıy amala aşyran syýasy jenaýatlary barada has giňişleýin öwrenmek isleýänler Es-Seýit Muhammet Habyp Ubeýdi begiň 1916-njy ýylda Beýrutda neşir edilen «Iňlisleriň etmişleri» («Jinaýat-ül-ingiliz») kitabyna ýüzlenip bilerler. Şeýle-de ABŞ-ly hukukçy we syýasatçy Braýn Uilýam Jennings 1891-1895-nji ýylda amerikan kongresinde agzalyk edende ýazan kitaplary we eden çykyşlary bilen meşhurlyk gazanypdy. 1925-nji ýylda aradan çykan Jenningsiň «Iňlisleriň Hindistandaky häkimiýeti» kitabynda iňlis kolonialistleriniň yslam duşmançylygyny we eden zulumdyr sütemkärlikleriniň üstünde birin-birin durup geçýär.

Mundan başga-da Abdyreşit Ybraýym ependiniň 1910-njy ýylda Stambulda türk dilinde neşir edilen «Yslam älemi» («Âlem-i islâm») atly kitabynyň ikinji jildindäki «Iňlisleriň yslam duşmanlygy» atly makalasynda şeýle setirler bar:

«Yslam halyflygynyň gaýragoýulmasız ýagdaýda ýok edilmegi iňlisleriň özlerine maksat edinen iň ilkinji wezipesidir. Krym urşunyň turmagyna sebäp bolmalary we bu uruşda osmanlylara kömek edensirän bolmalary, aslynda halyflygy ysgyndan gaçyrmak üçin gurnalan mekir hiledi. Pariž konferensiýasy bu hiläniň ýüzüni aç-açan görkezýän duşuşyk boldy. 1923-nji ýyldaky Lozan ýaraşyklı şertnamasynda hem öñe süren teklipleri bilen özleriniň

bu duşmançylyklaryny ýene-de bir gezek görkezipdiler. Türki halklaryň başyna haçan we nirede näme bela gelen bolsa, üsti nähili perde bilen örtülse örtülsin, tapawudy ýok, hemişde iňlislerden gelipdi. Iňlis kolonialistik syýasatyň düýp maksady yslamyýeti ýok etmekden ybaratdyr. Olaryň bu syýasaty alyp barmaklarynyň sebäbi bolsa, yslamyýetden öler ýaly gorkýandyklary üçindir. Olar muslimnlary aldamak, gözlerini gapmak üçin göni özleri däl-de, öz içimizdäki watanyna we halkyna hyýanat etmäge baş goşan ikiýüzli we satlyk dönükleriň üsti bilen hereket edýärler. Iňlisler bular ýaly ruhuny şeýtana satanlary «yslam alymy», «halkyň gahrymany» atlar bilen mahabatlandyrýarlar. Gepiň keltesi, yslamyýetiň iň uly duşmany iňlislerdir».

Abdyreşit Ybraýym ependi 1944-nji ýylда Ýaponiýada aradan çykdy.

Elbetde, hristianlaryň öz aralarynda bir-birlerine we muslimnalara garşıy amala aşyran zulum-sütemleriniň ýokarda sanalan bölegini özlerini Isa Mesihini şerigat we din terbiýesinden teperrik alan hasaplaýan hristian poplarynyň bilmez ýaly derejede nadan däldikleri belli. Meseläniň gynandyrýan tarapy, olar taryhyň bu aýy hakykatlaryndan muslimnlaryň habary ýokdur öýtmekleridir. Ine, bu bolsa olaryň özünü gülkünç hem nadan görkezmekden başga zada ýaramaýar...

Çeşme: Harputly Yshak ependiniň «Diýa-ül Kulûb» kitaby. Taryhy makalalar